

EL CARRER DE LA MILANA (PALS): UN NOM QUE LA SAP LLARGA

ANNA-MARIA CORREDOR PLAJA

RESUM: La Milana és un nom totalment oblidat en la memòria popular, tot i que consta en documentació de Pals des del segle XIV i fins a mitjan segle XVIII. Concretament, s'ha localitzat en documents que van de 1341 a 1743 i consta vinculat a uns masos que encara existeixen. Es fa una relació de les dades trobades amb l'objectiu de divulgar el topònim, atès que properament es convertirà en el nom d'un nou carrer del municipi.

PARAULES CLAU: toponímia, carrer, Milana.

Encara no s'ha marcat el traçat definitiu del nou carrer ni, evidentment, no hi deu haver cap placa encarregada, però el carrer de la Milana ja existeix d'un temps ençà sobre algun plànol municipal de Pals per designar una part de l'antic camí que, passant pel molí de can Galo, anava de Pals cap a la Torre Canera, i es bifurcava amb el també antic camí del mas Roig. Concretament, el carrer de la Milana designa avui sobre paper el tram que va des de la rotonda de l'entrada nord de Pals (coneguda per la de ca la Pepa) fins, més o menys, una mica enllà del camp de futbol.

La Milana és un nom ben curiós, certament, i que té una història llarguíssima, una història llarga de gairebé 700 anys, ja que es troba en documentació escrita des de 1341, i encara cal precisar, en documentació escrita de Pals, ja que aquest topònim també existeix (o ha existit) en altres llocs del país.

L'objectiu d'aquest article és, doncs, exposar les referències escrites trobades sobre el nom de la Milana en documentació consultada als arxius. Atès que és un nom caigut en desús, i de significat no gaire clar a primera vista per les diverses interpretacions que se li poden donar, les

El mas Roig, prop de la Milana.

dades aportades poden contribuir a l'arrelament (de nou) d'aquest topònim al municipi.

1. LA REFERÈNCIA DE LA MILANA ALS DOCUMENTS

Faig una relació de les dades trobades, no pas cronològica, sinó seguint l'ordre en què les vaig anar anotant. Cal dir que entre el primer document consultat, de 1743, i el darrer, de 1341, van passar uns quants anys.

1743: «masia o mas Romaguera de la Milana»: és l'única referència sobre la Milana anotada en tots els documents del Fons Notarial de Pals (AHC)¹. La vaig copiar com una dada més, sense donar-li en aquell moment cap importància.

1352: «mas anomenat Cancr de Samillana». Feia tant de temps (anys) que havia anotat (i arxivat...) la troballa anterior, que no vaig saber relacionar aquest nom descobert en un capbreu de l'ACA amb l'anterior, i en un primer moment vaig pensar si «Samillana» no podia ser el nom d'alguna població (!). Evidentment, si hagués comparat els dos noms m'hauria adonat de seguida que «Samillana» conté una aglutinació de l'antic article salat.

¹ Abreviatures utilitzades: AHC (Arxiu Històric de Girona), ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), ADG (Arxiu Diocesà de Girona), IEC (Institut d'Estudis Catalans), DCVB (Diccionari català-valencià-balear).

El mas Moret del Rocar (can Magí), i al fons, el mas Romeguera (can Riembau).

1352: «mas de la Milana». El nom m'encurioseix. Començo a pensar (potser equivocadament) en el milà, l'ocell rapaç.

1352: trobo la informació que el «mas Moret del Rochar», que en aquell moment també era conegut pel «mas Arnau», afronta amb un individu anomenat Guillem Juny de sa Milana, vinculat al mas Juny de la Milana. Començo a intuir alguna cosa, el mas Moret i el mas Romeguera² avui encara són dempeus...

1352: «camp anomenat sa Milana». Una dada més.

1352: llegeixo que Guillem Juny de la Milana afronta amb el mas Romeguera, el mas Pedrissa³ i el mas Caner. Em situo de manera definitiva, ja que tots aquests noms, amb petites modificacions lingüístiques, encara es conserven.

1352: altres informacions : «or apellat Milana» i un tros de terra campa dit «sa Milana», i en Pere Moret de la Milana, i l'Antoni Romaguera de la Milana, i en Moret de «Samilana» (potser el mateix Pere Moret o un familiar seu).

1352: llegeixo que el «mas den Arnau ara mas den Moret de Samilana» és situat en «lo lloch nomenat Çamilana». Aquesta dada va ser

² Aplicant els criteris actuals de regularització de la grafia dels topònims (IEC), escrivim Romeguera quan el topònim es troba fora del context citat. Mantenim la forma Romaguera per al cognom.

³ Al fogatge de 1497 (Iglésics, 1991) aquest cognom es troba amb les grafies *Padriça* i *Pedriça*. Igual que en el cas anterior, fora del context citat escriurem el topònim Pedrissa. La construcció actual s'anomena no pas mas Pedrissa sinó torre Pedrissa o mas d'en Deri.

La torre Pedrissa, a tocar de la Milana.

importantíssima: això voldria dir que la Milana designaria una zona compartida per uns quants masos i per això anava associada tant al nom dels seus estadants com al dels terrenys dels voltants. Necessitava més referències per confirmar tot això i em delia per trobar aquest mot en un altre capbreu; tanmateix, no hi havia cap dubte, la zona era perfectament localitzable.

1489: també en un capbreu de l'ACA, continua constant Antoni Romaguera de la Milana (de ben segur un descendent del de 1352) i apareix un nou personatge, Tomàs de la Milana, en la referència següent: «mas apelat antigament den Thomàs de la Milana y ara den Romaguera». Al mateix document es precisa que Antoni Romaguera de la Milana està vinculat al mas anomenat Romeguera del Pla; és així com sabem que hi havia dos noms per a la mateixa casa.

1489: se segueix trobant la peça de terra campa anomenada «sa Milana», una pertinença que apareix vinculada a un tal Tomasi de la Milana. Es troba també el mas «Juny de la Milana», que consta de vegades com a mas Juny, pertanyent a Miquel Juny i amb les mateixes afrontacions que al 1352.

1671-72: en aquest document (també de l'ACA) consta indiferentment el mas Romeguera i el mas Romeguera de la Milana, que aleshores apareix vinculat a Maria Romaguera, esposa de Josep Imbert i Romaguera, pagès i pescador⁴, amb la precisió, però, «olim vocatum den Thomàs de la

⁴ Un exemple més de la pràctica del doble ofici “pagès-pescador” abans del segle XVIII, que caldria afegir al treball publicat per la mateixa autora el 1998 titulat “Temps de pescadors i comerciants a la platja de Pals (s. XVIII)”, *Estudis del Baix Empordà*, núm. 17, p. 127-150.

Obertura interior d'un dels masos de la Milana.

Milana». Se segueix trobant el mas Arnau o Moret del Rocar, situat al «loco dicto de sa Milana» precisant que afronta a orient «partim in terris mansi nunc vocati mas Pagès, olim vero mas Juny de sa Milana, nunc possessi per Antonium Riera, villa de la Bisbal». Aquesta dada treu definitivament de dubtes: tal com ho havia anat intuïnt, aquest mas Juny de la Milana que havíem trobat ja el 1352 correspon al mas Pagès, que després es va dir mas d'en Bou i, més modernament, can Cosme. En aquest document trobem també el «mansum vocatum mas Caner de sa Milana»,

amb l'explicació que és una construcció de casa i torre quadrada («domum cum turri quadrata»); cal dir que aquesta edificació surt més a la documentació com a torre Canera que no pas com a mas Caner, que devia ser el nom més antic. S'ha d'esmentar també la presència en aquest capbreu de dos altres masos anomenats Juny: el «mansi Juny de Plano», vinculat a Antoni Riera, i «lo mas Juny de la Sala et antiquitus lo mas den Duran», vinculat a Miquel Caner del Raval. Pel que fa al primer, sembla que correspon al mas Juny del Pla de Munt, que trobem en documentació del segle XVII. Aquest mas encara existeix i, tot i que popularment se'l coneix per cal Lilet, el seu antic nom era el mas Juny. Quant al mas Juny de la Sala, no l'hem pogut identificar; ara bé, per les afrontacions que tenia una altra construcció de la mateixa època, el mas Beulovi⁵ de la Sala, es pot intuir que era situat prop de la riera de Quermany.

1341: en el darrer document consultat (ADG) trobem que Pere Moret del Pla declara un «camp de terra meu appellat Samilana, dejús lo alberch de Pere Juny»; consta també un individu anomenat Perc Camps «de Çamilana».

⁵ Al fogatge de 1497, aquest cognom és ortografiat *Benlovi*.

La torre Canera, amb els voltants urbanitzats.

2. ELS MASOS DE LA ZONA DE LA MILANA I LES SEVES ANTIGUES POSSESSIONS

La Milana era doncs de manera segura l'espai comprès entre els masos Arnau (o Moret del Rocar), Romeguera, Caner i Juny. Els capbreus, com és ben sabut, són documents rics en topònims, ja que els capbrevants fan constar totes les seves pertinences. Així, Pere Moret de la Milana declara el 1489 que, a més del «mas den Arnau, ara mas den Moret de Samilana», posseeix terres al lloc dit «Çamilana», a «ses Illes», a «Gratalops, als Vinyassa», a «Puig de Serra», a «Falgueras» i a «Figuerola». Precisarem que ses Illes són terrenys sorrencosos propers al mar, a la zona del grau.

Quant a Antoni Romaguera de la Milana, a més del clos, era i quintanal de la seva casa, declara tenir un quadró de terra davant la porta del mas, un tros de terra campa dit «sa Milana», un prat amb arbres i dos horts a «la Lavadora», una peça al lloc dit «font Pudea», una peça de terra boscosa a «Vilavella», un camp dit «quintà den Thomasí», i altres peces al llocs següents: «Portaylló», «serra dels Mostargons», «pujol de la Torre», «Oranitg», «les Deveses», «la Torre», «les Plages o Agulla» i «Gonzena o Puig den Jofre». Romaguera també tenia una peça a «Murells, en lo qual tros de terra és situada una botiga», més endavant es precisa que aquesta construcció afrontava «ab la bora de la mar». Es podria

tractar d'una de les anomenades botigues de pescadors i seria una de les més antigues que tenim documentades⁶.

Pere Caner, del «mas den Caner de la Milana», tenia possessions al lloc dit «Cassaneda, als Sant Fructuós», a la «Devesa Vella», a «la Torre», a «les Serres» i a «l'Agulla».

Pel que fa a Guillem Juny de la Milana, a més del mas Juny, tenia terres als territoris següents: «Orts Vells als Lavadora», «Forní», «Figuerola» (vuit vessanes que eren de l'estany de Pals), «Pou den Om», «Campbregat o Unastrells», «Puig de Serra» i a «l'estany Marisch».

3. ALTRES ZONES AL VOLTANT DE LA MILANA

Per sobre del mas Moret del Rocar (avui can Magí), hi havia una extensa zona anomenada el Bosc, que ja consta el 1352 i en la qual hi havia ubicats diversos masos, alguns encara existents. El nom ha caigut en desús però es troba documentat fins a mitjan segle XVIII. El Bosc designava el que avui s'anomena ses Monges i el puig Roig, però per la banda est arribava com a mínim fins a can Pou de ses Garites i pel costat oest abraçava possiblement tota la plana on hi ha actualment cal Ros Mamet i can Poc i una part de la Llevadora. Ja que parlem del mas Romeguera de la Milana, val la pena esmentar que el 1352 consta un altre mas Romeguera precisament en aquesta zona anomenada «el Bosch», i es precisa que abans s'havia dit «mas Gilabers del Bosch, nom que pel que sembla no va ser vigent massa temps⁷. Consta la mateixa informació el 1489: «mas Gilabers del Bosch y ara den Romaguera». Es fa referència a aquesta construcció en documentació posterior, però ja no surt com a mas Romeguera: així, el 1671 trobem el «mas den Ros del Bosch, antiquitus vocatum mas den Gelabert del Bosch». Això fa pensar que es va produir un canvi de propietari, i a partir del segle XVII per designar el mas Romeguera de la Milana sovint el que es troba és únicament «mas Romaguera» (en haver-hi només una construcció amb aquest nom, ja no calia afegir un corònim per diferenciar-la).

Una altra zona esmentada vora la Milana és el Pla, nom també caigut en desús en aquesta part del municipi i que és documentat des de 1352. Es tractava d'una extensa zona que comprenia aproximadament

⁶ Dada que s'hauria d'afegir igualment al treball citat a la nota núm. 4.

⁷ El 1664 és documentat el mas *Jelebert de les masias de Pals*, que correspon clarament a l'actual mas Gelabert, a les Serres, l'única construcció que avui existeix amb aquest nom. Però en documentació anterior, de vegades es troba únicament mas Gelabert (amb grafies diverses) per designar el mas de les Serres.

Detall exterior d'un mas vora la Milana.

des del mas Jofre fins al mas Ros, agafant una part del que avui dia és el barri de la Llevadora, tot el barri del Molinet i fins a l'estany Marisch. I si el mas Romeguera, com hem indicat anteriorment, es deia del Pla o de la Milana i el mas Caner (posteriorment, la torre Canera) també es deia del Pla o de la Milana, es pot pensar que aquests dos masos devien ser situats en el que seria la línia divisòria (imaginària) de la Milana i el Pla.

Pel que fa al Rocar, curiosament sempre apareix en la documentació associat al cognom Moret i al mas Moret: de ben segur que era el lloc, no massa

extens, ocupat per aquest mas i potser algunes terres de la mateixa heretat. Unes obres fetes modernament pels volts de can Magí van posar en evidència que, efectivament, el mas és enclavat en un autèntic roquissar. Ha estat una bona iniciativa municipal agafar el nom del Rocar per batejar la via que passa a tocar de l'antic mas Moret.

La Llevadora, nom encara ben vigent, i que trobem mencionat entre les antigues pertinences dels masos de la Milana, havia estat una zona d'horts esmentada ja el 1341 i posteriorment també amb altres noms o àlies: «ça Lavadora, als Fontanella» (1352), i «lloch nomenat Alberta⁸, als Lavadora» (1489); més rarament, es troba com a «Llabadoras». Són igualment documentats un rec, una font i la bassa de la Llevadora. Les terres d'aquest indret, avui convertit en parcel·les urbanitzades, eren molt productives; era un lloc on hi havia deus: com a exemple, el 1840 Salvador Caner, propietari d'una peça de terra, fa unes operacions que perjudiquen el bon funcionament dels molins fariners de Jaume Bassa,

⁸ De vegades escrit Auberta i Uberta.

de Mont-ras, i de Ramon Cabrera, de la Bisbal; aquests van presentar un requeriment, al qual Caner respon dient que la llei l'autoritza perquè operi en la seva propietat com millor li convingui per tal d'utilitzar «las aguas vistas y no vistas que por ella pasan». Una última referència (perquè trobada no fa gaire) dona una nova pista per aclarir el significat del topònim: consta «na Maria Levadora⁹» el 1352...

4. ELS MASOS I LES TERRES DE LA MILANA AVUI

Els quatre masos que configuraven l'antiga Milana encara són dempeus i habitats, el que ha canviat una mica són els noms: can Magí, can Riembau, can Nié (però també la torre Canera i, durant uns anys, primer la “pensión” la Torre i després el restaurant la Torre) i can Cosme. La torre quadrangular de can Nié, adossada a la façana sud de la casa, es conserva en força bon estat.

A més dels masos, a la Milana hi havia alguns camps de conreu, no massa grans perquè el territori és petit. Així, a més de l'hort, una peça de terra campa i un camp, ja citats més amunt, el 1352 i el 1489 es troba situat a la mateixa zona un lloc anomenat «font Pudisa» o «font Pudea» en el qual el mas Romeguera tenia pertinences. El 1672, consta que Maria Romaguera posseïa un quadró vora el mas, en el qual brollava una font anomenada «fons de la Llavadora»; podria ser que es tractés de la mateixa font, tot i que el territori de la Llevadora havia estat molt ric en aigua i de fonts n'hi devia haver hagut diverses. Encara avui, a tocar de can Riembau, n'hi ha una que rajava fins no fa gaire coneguda per la font Romeguera. En altres temps, la gent dels Masos de Pals hi baixava a buscar aigua. A l'antic territori de la Milana, els masos han canviat de mans però han conservat les terres (horts i quadrons) que tenien al voltant. Tanmateix, algunes construccions noves alteren l'antiga configuració de la zona.

Pel que fa a la casa anomenada avui can Figueres, en trobem una referència el 1841, moment en què Josep Ventura i Moret compra el quadró petit del mas Romeguera i una part de la casa anomenada antigament Xixona, propietat de Josep Figueras, que sembla que estava (i encara és) unida al mas Romeguera.

⁹ Sens dubte una dada més, gens descartable, sobre l'origen del topònim. Recordem que, tradicionalment, s'explica que el nom correspon a una antiga bassa que s'emprava com a safareig natural i que després el nom va passar a designar les terres del rodal: segons el DCVB, una de les accepcions del mot llavadora és “una pedra inclinada, apta per a llavar-hi la roba al damunt”. I altres fonts orals troben l'explicació del topònim en el fet que aquelles terres llevaven molt...

Can Figueres, i part del mas Romeguera (nevada de 2006).

5. L'ORIGEN DEL NOM I LA SEVA VIGÈNCIA

Com que els documents consultats no donen cap pista que pugui fer descobrir l'origen d'aquest topònim, hem mirat d'esbrinar-lo a partir de les obres d'altres estudiosos. L'*Onomasticon* de Joan Coromines (1996) disposa en el seu volum V (p. 269) de l'entrada "Milà, Milana, Milans", en la qual assenyala que els noms derivats de "Milà" poden provenir del nom propi Milà (topònim i també antropònim) o bé del nom de l'ocell de presa; quant a Milana, diu: «El femení d'aquest NP, o sigui *Milana*, també fou usat entre nosaltres si bé grafiat *Millana* en un doc. d'Organyà, a 1032, que barreja les grafies l / ll» (ibid., p. 270). Efectivament, aquesta alternança Milana / Millana que remarca Coromines se segueix produint en un dels documents consultats (1352), i segons ell, és clar que Milana és un derivat de l'antropònim germànic Mila. Moreu-Rey (1982), tot i que no menciona Milana / Millana, atribueix l'origen de Milà / Milans al nom de l'au de presa precisant, però, que també poden haver estat originats per l'antropònim llatí *Aemilianus*, del qual considera derivats altres topònims de la mateixa família (Miliana, Milany, Millà, etc.). Albaigès (1999) coincideix amb Moreu-Rey i atribueix a *Aemilianus* i, en algun cas, al nom de l'ocell (*milanus*) l'origen de cognoms com Milán, Milà, Milans, Millà, etc. Moll (1982) expressa clarament que el cognom Millana prové d'*Aemiliana*, nom de santa i forma femenina de *Aemilianus*; segons aquest autor, els cognoms Millà i Millans tindrien l'origen en el masculí *Aemilianus*, mentre que altres de similars com Millars i Millàs

Part del territori de la Milana, amb l'església dels Masos al fons.

serien derivats del llatí *miliares* “camps de mill”. Moll atribueix al nom de l'au els cognoms Milà i Milans. Al DCVB d'Alcover i Moll (1968), l'entrada “milana” remet a “milà”, on trobem les accepcions d'ocell, llinatge i topònim; es fa notar que milana és també el nom d'un peix, i a la mateixa entrada, s'hi remarca que a Mallorca el mot designa un home malvestit o poc elegant i que, també a ses Illes, la “milana voltonera” és el nom amb què es coneix l'espècie anomenada *Neophron percnopterus*¹⁰; per tant, la nostra Milana no sembla pas que pugui estar emparentada amb aquestes dues últimes accepcions.

Tenint en compte totes aquestes observacions, sembla que Milana pot correspondre a la feminització d'un antropònim: es tractaria d'un nom o cognom antic, però sense descartar que es pogués tractar de la feminització d'un sobrenom. Com que als documents de l'època no trobem que cap dels capbrevants tingui aquest cognom ni cap que se li assembli¹¹, haurem d'esperar una hipotètica troballa d'algun document anterior (cosa no gens fàcil).

Quant a la vigència, la Milana apareix documentat fins a mitjan segle XVIII. Associat al mas Moret del Rocar i al mas Caner, trobem el nom per darrera vegada el 1671. Associat al mas Juny, el nom es perd a partir de 1672: és en aquesta data quan trobem per últim cop el «mansi Pagès, olim Juny de la Milana». La «masia o mas Romaguera de la Milana»

¹⁰ El nom amb què es coneix aquesta espècie a Catalunya és *aufrany*. L'aufrany és un ocell més petit que el voltor, viu en zones muntanyoses i nia als penya-segats.

¹¹ Tampoc apareix al fogatge de 1497 citat anteriorment.

consta encara el 1743 però, com s'ha dit anteriorment, a partir del segle XVII el que se sol trobar és simplement «mas Romaguera».

En la memòria popular el topònim ha desaparegut del tot. Cal celebrar, doncs, la iniciativa municipal de voler recuperar aquest nom genuí per designar un carrer que, per descomptat, serà asfaltat, però que abans havia estat el camí que portava a la Milana. Tant de bo la recuperació d'antics topònims fos un criteri a seguir a l'hora de batejar noves construccions!

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- ALBAIGÈS, J. M. (1999): *El gran libro de los apellidos*. Barcelona: Círculo de Lectores.
- ALCOVER, A. M.; MOLL, F. DE B. (1968): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Ed. Moll.
- COROMINES, J. (1996): *Onomasticon Cataloniae*. Vol. V. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.
- CORREDOR PLAJA, A.-M. (1999): "Notícies disperses sobre algunes edificacions fortificades de Pals", *Estudis del Baix Empordà*, núm. 18. Sant Feliu de Guíxols: Institut d'Estudis del Baix Empordà. (p. 71-90).
- IGLÈSIES, J. (1991): *El fogatge de 1497*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- MOLL (1982): *Els llinatges catalans*. Palma de Mallorca: Ed. Moll
- MOREU-REY, E. (1982): *Els nostres noms de lloc*. Palma de Mallorca: Ed. Moll.